

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет журналістики, реклами та видавничої справи

Кафедра журналістики, реклами та медіакомунікацій

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Відновлення життя на деокупованих територіях України у 2023 році

Restoration of Life in the De-occupied Territories of Ukraine in 2023

Виконав: здобувач денної форми навчання

спеціальності 061 журналістика

Освітня програма «Журналістика»

Максимець Богдан Сергійович

Керівник: д.н. із соціал.комун., проф. Іванова О.А.

Рецензент ст. викладач Червінчук А.О.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№   від   .   . 20   р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК №
протокол №   від   .   . 20   р.

Оцінка   /   /
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ім'я)

Одеса 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Поняття окупації в Україні та світі, юридично-правова база, хронологія визволення та окупації українських територій	7
1.1. Поняття окупована територія у світі та Україні, специфіка його використання	7
1.2. Нормативно-правова база визначення окупації.....	9
1.3. Хронологічні і причинно-наслідкові зв'язки окупації та деокупації України.....	11
РОЗДІЛ 2. Деокуповані території, поняття деокупації, відновлення, процесуальні складнощі процесу відбудови	16
2.1. Поняття деокупації, правовий режим, який існує на деокупованих територіях.....	16
2.2. Діяльність міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України як органу державної політики.....	19
2.3. Питання відновлення деокупованих територій.....	20
РОЗДІЛ 3. Журналістика на деокупованих територіях, питання доступу до окремих районів проблематика роботи ЗМІ та тематичні матриця, у якій працюють медіа у контексті роботи на деокупованих територіях.....	24
3.1. Особливості роботи журналіста під час воєнних конфліктів.....	24
3.2. Питання доступу журналістів на деокуповані території, робота медіа	

там.....	25
3.3. Обмеження на розповсюдження та збір певних видів інформації, відповідальність за порушення встановлених норм.....	26
3.4. Безпека журналіста.....	29
3.5. Проблематика деокупованих територій у матеріалах українських ЗМІ.....	30
ВИСНОВКИ.....	32
БІБЛІОГРАФІЯ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена історичним періодом, у якому нині знаходиться Україна, українське суспільство і вже, як наслідок, українська журналістика. Від 2014 року Російська Федерація почала війну проти України та окупувала частину українських територій. Повністю російська окупаційна влада була встановлена у таких адміністративних одиницях, як Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, та частково – у окремих районах Донецької та Луганської областей.

У лютому 2022 року Російська Федерація розпочала новий етап війни про Україну. Використовуючи вже відкриту агресію, російська армія розпочала рух вздовж всього кордону з Україною, а окремі підрозділи атакували Київщину та Чернігівщину через кордон з Республікою Білорусь.

У найкритичніші моменти, російські війська контролювали території України від західної частини Київщини до острова Зміїний на південному сході Одещини. На більшості територій був встановлений окупаційний режим та формувались органи влади держави-агресора.

Втім, героїчні зусилля українського народу та його армії частково зламали плани Російській Федерації. За 2022 рік Силами оборони України були визволені повністю – чотири українські регіони. Часткова, ворожі війська були вибиті з великої частини Миколаївщини, Харківщини та Херсонщини. Були деокуповані окремі райони Луганщини, Донеччини та Запорізької області.

Звісно, історичні події, які відбуваються в Україні, привертають увагу медіа у всьому світі. Фронтowa журналістика, матеріали з щойнозвільнених територій є високорейтинговими та цікавими для читачів зі всього світу

Новизна теми полягає в тому, що сама по собі робота ЗМІ саме на деокупованих територіях у тому форматі, у якому така робота проводилась з 2022 року, розпочалась власне з процесу деокупації цих територій у 2022 році. Тож ґрунтовних аналізів роботи журналістів там поки що не проводилось.

Метою дослідження є осмислити специфіку роботи журналіста на деокупованих територіях України у період повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Завдання, зумовлені метою роботи:

- створити авторський матеріал з деокупованих територій за темою дослідження проекту;
- сформулювати ряд рекомендацій щодо роботи у зонах деокупації
- виокремити основні принципи роботи журналіста на деокупованих територіях;
- з'ясувати основні принципи створення матеріалів з деокупованих територій
- дослідити процес деокупації регіонів України;

Об'єкт дослідження: деокуповані територій України

Предмет дослідження: життя та відновлення деокупованих територій на прикладі селищ на Півдні України

Хронологічні межі: дослідження стосується періоду від 2014 року, від початку російської агресії. Найбільш детально дослідження стосуються періоду від початку повномасштабної агресії – від 24 лютого 2022 року.

Методи дослідження: описовий, для загальної характеристики подій; спостереження, для написання матеріалу; індуктивний, для розуміння суті проблематики на деокупованих територіях.

Аналіз опрацьованих джерел та літератури. Основним джерелом інформації слугують нормативно-правові акти, які регулюють поняття окупації, деокупації та доступу журналіста на ці території та населенні пункти. А також – вже створені матеріали інших ЗМІ про визволення певних населених пунктів.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії та додатків. У вступі обґрунтовується актуальність та наукова новизна, формулюється мета та завдання роботи, визначається об'єкт і предмет, встановлюються хронологічні межі, визначаються методи дослідження, проведено аналіз опрацьованих джерел та літератури.

Розділ перший присвячений теоретичним передумовам дослідження та аналізу нормативно-юридичної бази. Другий розділ роботи описує загальну проблематику деокупації та те, які умови отримання такого статусу для певної території. У третьому розділі досліджується специфіка роботи журналіста на деокупованих територіях, а також поданий моніторинг матриць проблем, які досліджувати журналісти на деокупованих територіях на прикладі матеріалів про місто Херсон. Результати дослідження подані у висновках. Бібліографічний список складається зі 21 найменуванн

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ОКУПАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ, ЮРИДИЧНО-ПРАВОВА БАЗА, ХРОНОЛОГІЯ ВИЗВОЛЕННЯ ТА ОКУПАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Поняття окупована територія у світі та Україні, специфіка його використання

У лютому 2014 року Російська Федерація розпочала агресію проти України. Російські війська та парамілітарні угруповання захопили ряд адміністративних будівель на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. [1]. Російська армія, крім цього, знімала державну символіку з усіх куточків Криму, блокувала діяльність військових частин, управлінь, проводили роботу зі спроб схилити представників української влади до зради присязі та колабораціонізму.

26-27 лютого російські спецпризначенні захопили органи влади автономії та оголосили про проведення там так званого «референдуму». [2]. Проведене 16 березня 2014 року так зване «волевиявлення» дало очікувані «результати» - більшість учасників проголосувало за приєднання регіону до федеральної системи Росії. [3].

27 березня Генасамблея Організації Об'єднаних Націй [4]. провела голосування, на якій 100 країн членів з 194 засвідчили, що Автономна Республіка Крим є невідною частиною суверенної України. Проти проголосувало лише 11 країн - Білорусь, Болівія, Венесуела, Вірменія, Зімбабве, Куба, КНДР, Нікарагуа, власне Російська Федерація, Сирія та Судан. [5].

15 квітня Верховна Рада України [6]. у другому читанні прийняла закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово

окупованій території України» За нього проголосувало 276 народних депутатів. Закон першим визначив поняття «окупованої території» та певного переліку умов, за яким певна адміністративна одиниця набуває цього статусу.

Згідно ухваленого [7]. та чинного досі закону «Тимчасово окупована Російською Федерацією територія України (далі - тимчасово окупована територія) є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Правовий статус тимчасово окупованої території, а також правовий режим на тимчасово окупованій території визначаються цим Законом, іншими законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, принципами та нормами міжнародного права. Тимчасова окупація Російською Федерацією територій України, визначених частиною першою статті 3 цього Закону, незалежно від її тривалості, є незаконною і не створює для Російської Федерації жодних територіальних прав.»

У квітні того ж року Російська Федерація почала проведення військових операцій на території інших регіонів України. У Одеській, Харківській, Донецькій, Луганській та Херсонській області почали відбуватись проросійські мітинги. [8]. Мітингувальниками були захоплені ряд адміністративних будівель, обласних та місцевих рад, управлінь міліції та Служби безпеки України.

12 квітня колишній офіцер Федеральної служби безпеки Росії Ігор Гіркін (псевдо – Стрелков) захопив місто Слов'янськ, що на Донеччині [9]., та встановив там контрольовану росіянами влада та режим військового часу.

У ніч з 12 по 13 квітня Рада національної безпеки України оголосило про початок Антитерористичної операції у Харківській, Донецькій та Луганській областях. [10].

За результатами антитерористичної операції, українськими військами були звільнені ряд населених пунктів у Луганській та Донецькій області. Зокрема – великі агломерації з центрами у Слов'янську, Северодонецьку, Артемівську та Маріуполі. Під контролем самопроголошених терористичних утворень залишились обласні центри східних регіонів, а також – великі агломерації Стаханов-Брянка, Алчевськ, Красний Луч, Краснодон, Сніжне-Торецьк-Шахтарськ, Горловка-Єнакієве, Дебальцеве, Вуглегірськ, Макіївка, Харцизьк.

12 лютого 2015 року у столиці Республіки Білорусь – Мінську, президенти Франції, Німеччини, України та Росії підписали документ під назвою «Комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу», що ознаменувало завершення активних бойових дій на Сході України. [11].

16 вересня 2014 року Верховна Рада прийняла закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». За нього проголосувало 276 народних депутатів. [12].

17 березня 2015 року Верховна Рада окремою постановою визнала окремі райони Донецької та Луганської областей окупованими. У ній [13]. вважається необхідним «Визнати тимчасово окупованими територіями окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей, в яких відповідно до Закону України "Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей" запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування, до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, російських окупаційних військ, їх військової техніки, а також бойовиків та найманців з території України та відновлення повного контролю України за державним кордоном України».

1.2. Нормативно-правова база визначення окупації

Під час прийняття законів України як у контексті подій у Автономній Республіці Крим, так і у контексті Донецькій та Луганській областях, Верховна Рада послуговувалась означеннями та нормами, закладеними у Женевській конвенції щодо права, норм та звичаїв війни та Гаагською конвенцією 1907 року [14].

Статті 42-44 Гаагської конвенції Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі, зазначають, що:

Стаття 42. Територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника.

Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції.

Стаття 43. З фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо.

Стаття 44. Будь-якій воюючій стороні забороняється примушувати жителів окупованої території надавати інформацію про армію іншої воюючої сторони чи про її засоби оборони.

Стаття 45. Забороняється примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику.

Обидві конвенції були ратифіковані ще Українською Радянською Соціалістичною Республікою та визнані сучасною Україною як діючі.

Водночас, термін «окупація» не безпідставно використовують офіційні особи України під час дипломатичних місій та офіційних зустрічей. До прикладу, дослідник терміну «окупація» та доктор філософії з Політології

Андрій Розметаєв [15] у своїй науковій роботі «Поняття «Окупаційний режим» у сучасному міжнародно-політичному дискурсі» вказує, що «Що стосується України, то за період 2016-2019 рр. виявлено 5 листів постійного представника України при ООН, де згадується словосполучення «окупаційний режим». Так, у листі на ім'я Генерального секретаря від 12 лютого 2016 р. українська сторона проінформувала про факти політичних репресій проти кримських татар російським окупаційним режимом в Автономній Республіці Крим (АРК)¹. У 2017 р. Україна направила 3 листи на ім'я Генерального секретаря щодо порушення окупаційним режимом в АРК прав кримських татар і українських активістів. У листі на ім'я Генерального секретаря від 24 ховтня 2019 р. чи не вперше словосполучення «окупаційний режим» застосовується до ситуації на Донбасі у зв'язку з незаконним засудженням у місті Донецьк українського хурналіста Станіслава Асєєва².

За твердженням бельгійського політолога Б. Коппітерса, позиція України щодо використання терміну «окупація» була набагато більш чіткою по відношенню до Криму з моменту його анексії в 2014 році, порівняно з ситуацією Донбасу, де українська влада вважала за краще використовувати терміни «збройна агресія» (щодо військових операцій Росії) та «антитерористична операція» (щодо військової операції в Україні)³. Однак, проведений аналіз свідчить, що станом на 2019 рік терміни «окупація» та «окупаційний режим» систематично використовуються в офіційних повідомленнях України в ООН для опису ситуації як у Криму, так і на Донбасі.»

1.3. Хронологічні та причинно-наслідкові зв'язки окупації та деокупації України

Через активний перебіг бойових дій, велику кількість різних політичних та військових подій, варто застосувати хронологічний метод для структуризації подій.

Тож хорологічна

послідовність окупації російськими військами українських територій виглядає так:

- 20 лютого 2014 року – початок російської агресії проти України;
- 27 лютого 2014 року – захоплення російськими військами без розпізнавальних знаків будівлі Верховної Ради автономної Республіки Крим;
- 1 березня 2014 року – Рада Федерацій РФ підтримала звернення Президента В.Путіна та надала йому повноваження використовувати російські війська на території України;
- 16 березня 2014 року – проведення псевдо-референдуму щодо статусу Автономної республіки Крим. Результати – не визнані жодною державою, крім Російської Федерації;
- 17 березня 2014 року – початок дії особливого періоду в Україні та оголошення часткової мобілізації:
- 6 квітня 2014 року – початок Антитерористичної операції;
- 7 квітня 2014 року – звільнення Харківської обласної державної адміністрації, яку напередодні захопили проросійсько-налаштовані активісти;
- 11 травня 2014 року – псевдореферендум у Донецькій та Луганській області щодо створення так званих «народних республік»;
- 4 червня 2014 року – звільнення українськими силами міста Лиман (тоді – Червоний Лиман) - першого великого населеного пункту Донецької області;
- 19 червня 2014 року – звільнення Маріуполя;
- 5 липня 2014 року – звільнення Слов'янсько-Краматорської агломерації, Дружківки, Костянтинівки;

- 6 липня 2014 року – звільнення міста Бахмут (тоді – Артемівськ) Донецької області;
- 22 липня 2014 року – звільнення Северодонецько-Лисичанської агломерації Луганської області;
- 29 серпня 2014 року – вихід українських сил з міста Іловайськ, Донецької області;
- Осінь 2014 року – інтеграції проросійський бойовиків та створення 1го та 2го армійського корпусу Південного військового округу Російської Федерації зі штабами у окупованому Донецьку та Луганську відповідно; початок створення на окупованих територіях регулярних частин та підрозділів Збройних сил Росії та інтеграції їх у військову вертикаль РФ;
- 12 лютого 2015 року – підписання документу про «Комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу» у столиці Білорусі Мінську; підписання протоколу про припинення вогню;
- 18 лютого 2015 року – захоплення російськими бойовиками міста Дебальцеве, яке було напередодні залишене українськими силами;
- 30 квітня 2018 року - початок Операції Об'єднаних сил на Сході замість Антитерористичної операції; передача управління від Антитерористичного центру Служби безпеки України до Генерального штабу Збройних сил України
- 21 лютого 2022 року – публікація указу президент РФ Володимира Путіна щодо визнання терористичних утворень «днр» та «лнр» - державами;
- 24 лютого 2022 року – початок вторгнення російських регулярних сил в Україну з кількох напрямів;
- 25 лютого 2022 року – встановлення російського контролю над

територією Чорнобильської Атомної станції;

- 26 лютого 2022 року – захоплення російськими силами міста Мелітополь, Запорізької області;
- 27 лютого 2022 року – захоплення російськими силами ряду населених пунктів Запорізької та Херсонської області – Нової Каховки, Бердянську, Геніченську;
- 1 березня 2022 року – захоплення російськими військами міста Херсон;
- 8 березня 2022 року – захоплення російськими військами міст Сватове та Старобільськ, що на Луганщині;
- 2 квітня 2022 року – звільнення Силами оборони України всієї території Київської, Сумської та Чернігівської області;
- 15 травня 2022 року – контрнаступ Українських сил оборони на Харківщині завершився виходом на кордон з Росією у районі міста Харків;
- 17 травня 2022 року – вихід українських військ з бункерів підприємства «Азовсталь» у Маріуполі, взяття російською армією міста під повний контроль;
- 24 червня 2022 року – вихід українських сил оборони з Северодонецько-Лисичанської агломерації, встановлення контролю російськими силами над останніми великими населеними пунктами Луганської області;
- 30 червня 2022 року – вихід підрозділів Чорноморського Флоту Військово-Морських сил Росії з острова Зміїний; повна деокупація Одеської області;
- 4 вересня 2022 року – підняття українського прапора над селищем міського типу Високопілля, перший великий населений пункт на Півдні –

звільнено;

- 8 вересня 2022 року – звільнення міста Балаклія на Харківщині, початок контрнаступальної операції там;
- 12 вересня 2022 року – звільнення більшої частини Харківської області включно з міста Ізюм, Куп'янськ, Вовчанськ;
- 27 вересня 2022 року – проведення так званого «референдуму» щодо приєднання до складу Російської Федерації окупованих частин Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей;
- 1 жовтня 2022 року – звільнення міста Лиман Донецької області;
- 4 жовтня 2022 року – звільнення ряду населених пунктів на Півночі Херсонщини – зокрема селищ Велика Олександрівка, Мала Олександрівка;
- 10 листопада 2022 року – оголошення про вихід російських військ з Правого берега річки Дніпро;
- 11 листопада 2022 року – звільнення Херсону – єдиного обласного центру, який вдалося окупувати росіянам під час повномасштабного вторгнення;
- 12 листопада 2022 року – завершення наступальної операції на Півдні, результатом якої стало звільнення сотні населених пунктів, зокрема міст Херсон, Снігурівка, Берислав;
- 25 січня 2023 року - вихід українських сил з міста Соледар, Донецької області; встановлення там окупаційного режиму;
- 20 травня 2023 року – захоплення регулярними російськими силами та найманцями приватних військових компаній міста Бахмут Донецької області; під час боїв місто було знищене на понад 90%;
- Літо 2023 року – контрнаступальні дії Українських Сил Оборони

на Південному фронті; звільнення ряду населених пунктів Запорізької та Донецької області;

Отже, велика кількість подій потребує чіткого хронометражу та розуміння причинно наслідкових зв'язків між окремими подіями та значенням їх для історії та суспільства

РОЗДІЛ 2

ДЕОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ: ПОНЯТТЯ ДЕОКУПАЦІЇ, ВІДНОВЛЕННЯ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ СКЛАДНОЩІ ПРОЦЕСУ ВІДБУДОВИ

2.1. Поняття деокупації, правовий режим, який існує на деокупованих територіях

При існуванні чіткого визначення терміну «окупація» в українському законодавстві, втім, не існує чіткого формулювання терміну «деокупація».. Загально-прийняття розуміння цього стану, як такого, який настає після звільнення населеного пункту та повернення законної влади над певними територіями, в українському законодавстві відображення немає.

Андрій Мамалига, адвокат та колишній представник омбудсмена з питань партнерства з інститутом громадського суспільства, чітко окреслює цю думку у матеріалі «Чим небезпечна ідея Штайнмаєра Україні, або Як деокупувати та реінтегрувати тимчасово окуповані території?» [16]. Правознавець вважає «Хоча термін "деокупація" і не має правового визначення в законодавстві України, по суті він означає здійснення будь-яких заходів військово-політичного характеру, спрямованих на повернення контролю держави або встановлення контролю міжнародними організаціями над раніше окупованими територіями. Такими заходами можуть бути військові операції або "мирний" договір, який передбачає деокупацію територій, наприклад, внаслідок розведення військ супротивників на достатню відстань, аби унеможливити бойові дії. Такі заходи можуть бути реалізовані і комплексно.

Хоча поняття деокупації активно використовується у політичному та суспільному дискурсі. Наприклад, використовує його і Президент України у заявах, як от час проведення саміту Кримської Платформи 24 жовтня 2023 року. Тоді Президент вжив це поняття у наступному контексті «Я буду відвертим: для багатьох у світі Крим був аргументом, що повна **деокупація** нашої території нібито недосяжна. Російський контроль над Чорним морем і наявність флоту окупанта створювали ілюзію, що домінування Росії в Чорному морі нібито нездоланне. На додачу до цього через свідоме заселення Криму сотнями тисяч громадян Росії та масштабні репресії окупанта проти всіх форм свободи й опору могло виникнути враження, що Крим нібито упокорений.»

Втім, державний апарат оперує такими термінами щодо визначення деокупованих територій:

- громади, у яких велися бойові дії;
- громади, на яких ведуться бойові дії;
- території можливих або активних бойових дій;
- окуповані території;

Станом на зараз до переліку районів, які у яких є деокуповані населені пункти, відносять:

1. Донецька область

- Волноваський район;
- Краматорський район;
- Бахмутський район;

1. Запорізька область

- Василівський район;

- Пологський район;
2. Київська область:
- Броварський район;
  - Вишгородський район;
  - Бучанський район;
3. Луганська область:
- Сватівський район;
  - Северодонецький район;
4. Миколаївська область:
- Баштанський район;
  - Миколаївський район;
5. Одеська область:
- Ізмаїлський район;
6. Сумська область:
- Конотопський район;
  - Сумський район;
  - Охтирський район;
7. Харківська область
- Ізюмський район;
  - Куп'янський район;
  - Харківський район;

- Чугуївський район;
8. Херсонська область:
- Бериславський район;
  - Херсонський район;
9. Чернігівська область:
- Карюківський район;
  - Чернігівський район;

Усього, за час повномасштабного вторгнення було деокуповано більше 1500 населених пунктів у 10 регіонах України.

2.1. Діяльність міністерства з питань реїнтеграції тимчасово окупованих територій України як органу державної політики.

20 квітня 2016 року в складі Кабміну було утворене Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. Першим очільником український адвокат Олексій Чернишев. Міністерство було утворене шляхом розширення Державної агенції з питань тимчасово окупованих територій.

У 2019 році уряд приєднав до Міністерства реїнтеграції ще й Міністерство ветеранів. Щоправда, за рік, рішення було скасовано.

На власному сайті міністерство так описує свої функції та задачі:[17]

1. Евакуація цивільних осіб із небезпечних зон.
2. Гуманітарна допомога та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб і мешканців прифронтових територій.

3. Відновлення та реінтеграція деокупованих територій.
4. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади.
5. Дотримання положень міжнародного гуманітарного права.
6. Ведення реєстрів військовополонених, цивільних заручників, депортованих і примусово переміщених осіб.
7. Допомога звільненим з полону.
8. Повернення депортованих громадян.
9. Повернення тіл загиблих оборонців.
10. Пошук осіб, зниклих безвісти. Створено посаду Уповноваженого з питань зниклих безвісти.
11. Захист інформаційного суверенітету. Забезпечення інформаційного впливу на мешканців тимчасово окупованих територій, прифронтових районів, а також деокупованих територій.
12. Санкційна політика.
13. Протимінна діяльність.

За майже 7 років існування, міністерство змінило чотири очільника. У різні періоди його очолювали:

1. Черниш Вадим Олегович (26 червня 2015 по 29 серпня 2019)
2. Коляда Оксана Василівна (29 серпня 2019 по 4 березня 2020)
3. Резніков Олексій Юрійович (з 4 березня 2020 по 3 листопада 2021)
4. Верещук Ірина Андріївна (з 4 листопада 2021).

2.3. Питання відновлення деокупованих територій:

Після звільнення Півночі (Київщини, Сумщини, Чернігівщини) активно обговорюватись у суспільні почали теми відновлення та відбудови населених пунктів та територій, які постраждали від бойових дій.

Кульмінацією такого планування стало проведення на початку літа 2022 року Міжнародної конференції з питань відновлення України у Лугано (Швейцарія) [18]. На ній було задекларовано, що «Ми, глави держав та урядів, міністри та високі представники Албанії, Австралії, Австрії, Бельгії, Греції, Данії, Естонії, Ізраїлю, Ірландії, Ісландії, Іспанії, Італії, Канади, Кіпру, Латвії, Литви, Ліхтенштейну, Люксембургу, Мальти, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Північної Македонії, Польщі, Португалії, Республіки Корея, Румунії, Словацької Республіки, Словенії, Сполученого Королівства, Сполучених Штатів Америки, Турецької Республіки, України, Угорщини, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чеської Республіки, Швейцарії, Швеції, Японії, а також найвищі посадові особи та високі представники Ради Європи, Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейської комісії, Європейського інвестиційного банку та Організації економічного співробітництва та розвитку, беручи участь у Міжнародній конференції з питань відновлення України (URC 2022) у м. Лугано, Швейцарія, 4 та 5 липня 2022 року, спільно організований урядами Швейцарії та України; засуджуючи найрішучішим чином військову агресію Російської Федерації проти України та закликаючи Російську Федерацію невідкладно вивести свої війська з території України; підтверджуючи знову свою повну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів і повагу до міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права; визнаючи, що військова агресія Російської Федерації проти України, зокрема навмисне націлювання на цивільне населення, спричинила значні людські втрати, катастрофічне руйнування інфраструктури, шкіл, лікарень, житла цивільних осіб та культурної спадщини, гостру гуманітарну кризу, глибокі економічні та фінансові втрати для України і дестабілізувала глобальні ланцюги

постачання та поставила під загрозу світову продовольчу безпеку; зобов'язуємося підтримувати Україну протягом усього її шляху – від раннього і до довгострокового – відновлення та пов'язувати це з європейською перспективою України та її статусом країни-кандидата у члени ЄС.

Одним з цікавих рішень конференції у Лугано стало «шефство» певних країн за певними українськими територіями. Вважалося, що держави будуть напряму виділяти кошти для процесів відновлення та відбудови тих регіонів, якими вони опікуються згідно домовленостей на конференції у Лугано. Приблизний список виглядав так:

1. Донецька область - Польща та Італія;
2. Місто Маріуполь;
3. Луганська область - Чехія, Швеція та Фінляндія;
4. Харківська область- США та Туреччина;
5. Дніпропетровська область – Чехія;
6. Запорізька область – Австрія;
7. Чернігівська область - Франція та Латвія;
8. Житомирська область - Естонія, Латвія та Литва;
9. Одеська область – Греція та Франція;
10. Миколаївська область – Данія та Бельгія;
11. Київ та Київська область – Велика Британія та Литва;
12. Кіровоградська область – Норвегія;
13. Рівенська область – Ірландія;
14. Сумська область – Канада;

15. Херсонська область – Нідерланди та Швеція;

Втім, ця ідея досі залишається не втіленою у життя. Замість цього, відновлення регіонів є важким, часто хаотичним та не структурованим процесом.

Загалом, з окремою актуальною свастикою відомо, що в Україні було відновлено:

- 846 медичних закладів;
- «кілька сотень» - освітніх закладів;

Окремо можна знайти статистику по деяким регіонам, зокрема, Херсонщині. Там, згідно опублікованої статистики:

Газопостачання - відновлене у 77 населених пунктах. Тривають ремонтні роботи газових мереж, які зазнали пошкоджень.

Електропостачання - відновлене у 188 населених пунктах.

Водопостачання - відновлено у 175 населених пунктах.

Медицина - наразі на ДОТ Херсонщини працюють 80 закладів охорони здоров'я.

Мобільний зв'язок - відновлено у 62 населених пунктах області.

Заклади надання соціальних та адміністративних послуг - у 5 сервісних центрах Головного управління Пенсійного фонду України в Херсонській області здійснюється прийом громадян. ЦНАП відновив роботу у 56 населених пунктах.

Фінансові установи - після деокупації правобережжя Херсонщини відновили свою роботу 19 банківських відділень. Також функціонує 68 банкоматів та 51 термінал самообслуговування.

Поштовий зв'язок - у Херсоні Укрпошта відновила роботу 19 відділень,

«Нова пошта» – 7 відділень. Також продовжується відновлення стаціонарних відділень по деокупованих територіях області.

Також втілені у життя та продовжують давати результати десятки гуманітарних та освітніх проектів у регіоні

РОЗДІЛ 3

ЖУРНАЛІСТИКА НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ, ПИТАННЯ ДОСТУПУ ДО ОКРЕМИХ РАЙОНІВ, ПРОБЛЕМАТИКА РОБОТИ ЗМІ ТА ТЕМАТИЧНА МАТРИЦЯ, У ЯКІЙ ПРАЦЮЮТЬ МЕДІА У КОНТЕКСТІ РОБОТИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

3.1. Особливості роботи журналіста під час воєнних конфліктів

Журналісти після утворення перших комерційних медіа стали учасниками всіх військових конфліктів. Одним з перших представників медіа на війні став Уільям Гордон Рассел – журналіст британського видання Times, який один з перших відкрив для світу жанр військової кореспонденції, писав про перебіг військових операцій.

Робота журналіста на війні регламентується нормами міжнародного права, згідно яких представники ЗМІ не є комбатантами – тобто прямими учасниками бойових дій. Також загальноприйнятими вважаються рекомендації міжнародної громадської організації «Репортери без кордонів» [20]. Згідно них:

1. Журналісти під час роботи жодним чином не повинні асоціюватися з військовими.
2. Журналісти не повинні брати в руки зброю. Сюди відносяться гільзи,

набої, кулі, тощо.

3. Як тільки журналіст бере зброю до рук – він перестає бути нейтральним спостерігачем та стає учасником конфлікту.
4. Журналістам не можна носити міліарний одяг.
5. Журналіст не може маркувати себе будь-якими символами, які можуть ідентифікувати журналіста як сторону конфлікту.
6. Журналіст має носити одяг, відмінний від військового та цивільного;
7. Журналіст не може можна брати або носити з собою інші предмети, що мають військові та можуть поставити під сумнів статус журналіста.
8. У разі, якщо журналіст торкається зброї, він або вона повинні усвідомлювати всі ризики втрати журналістського статусу.

Порушення цих рекомендацій, стверджують міжнародні організації, «мають наслідки для репутації і безпеки інших журналістів, які працюють поряд з такою особою, навіть якщо вони не брали в руки зброю».

Також, журналіст, згідно міжнародних рекомендацій, має маркуватись відповідними позначками PRESS на шоломі та бронежилеті. Всі захисні засоби також маю бути виключно синього кольору, відмінного від традиційного камуфльованого, піксельного або темного одягу військових.

3.2. Питання доступу журналістів на деокуповані території, регламентація роботи ЗМІ

Від початку повномасштабного вторгнення питання доступу до ЗМІ до зон бойових дій в Україні почали регламентувати, використовуючи досвід роботи журналістів у зоні АТО\ООС. З 2014 року доступ журналістів туди регламентувався форматом подвійного погодження. Для роботи у зоні бойових дій, від журналіста вимагалось мати:

1. Акредитацію від Міністерства оборони України, так звану «рожеву» акредитацію;
2. Дозвіл на роботу від командувачів або напрямів, або конкретних бригад;

За схожою системою Міністерство оборони почало організовувати роботу і після початку повномасштабного вторгнення. Для отримання акредитації, журналістам необхідно [18] :

1. Заповнити анкету за формою та надіслати вказаний в анкеті перелік документів;

- 2: Заповнену анкету необхідно надіслати на електронну адресу newsmodu@gmail.com Також, на зазначену електронну адресу необхідно надіслати:

- Скан-копію паспорту (1-3 сторінки) або ID-картки;
- Скан-копію посвідчення представника ЗМІ;
- Лист керівника ЗМІ з клопотанням надати акредитацію
- Фотокартку у хорошій якості.

Також, окремі форми були необхідні для роботи з зонами відповідальності окремих оперативно-тактичних угруповань та підрозділів.

Від 1 березня 2023 року був опублікований наказ Головнокомандуючого Збройних Сил України Валерія Залужного щодо роботи ЗМІ. Згідно нього: командувачі в районах відповідальності своїм рішенням будуть визначати зони для перебування представників ЗМІ. Передбачені наступні зони:

ЗЕЛЕНА (дозволяється робота акредитованих представників ЗМІ без супроводу офіцера зі зв'язків з громадськістю, або іншої, визначеної командиром посадової особи),

ЖОВТА (дозволяється робота акредитованих представників ЗМІ лише у супроводі офіцера зі зв'язків з громадськістю, або іншої, визначеної командиром посадової особи),

ЧЕРВОНА (робота акредитованих представників ЗМІ заборонена).

Дана ініціатива покликана полегшити доступ медійників до населених пунктів у прифронтових районах, де не ведуться активні бойові дії. Напередодні представники ЗМІ зобов'язані повідомити пресслужбу відповідного угруповання військ або місцеву військову адміністрацію про заплановане місце роботи.

3.3. Обмеження на розповсюдження та збір певних видів інформації

В умовах повномасштабного вторгнення в Україну був впроваджений закон про воєнний стан. Один з основоположних пунктів у ньому – можливість частково обмежувати конституційні права та свободи громадян. Зокрема – і у питаннях доступу та можливостей розповсюдження певних видів матеріалів та інформації.

Третього березня 2022 року Головнокомандувач України Валерій Залужний підписав указ про «розповсюдження інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану»

Відтак, забороняється як цивільним особам, так і представникам медіа, розповсюджувати інформацію про:

1. найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових завдань;
2. чисельність особового складу військових частин (підрозділів);
3. кількість та номенклатуру озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання

4. описи, зображення умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти;
5. інформація про операції (бойові дії), які проводяться або плануються;
6. інформація про системи охорони та оборони військових об'єктів та засоби захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені)
7. Порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань;
8. інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються);
9. інформація про переміщення та розгортання військ
10. інформація про військові частини
11. інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались;
12. інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника;
13. інформація про відкладені або скасовані операції;
14. інформація про зниклий або збитий літальний апарат, зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться;
15. інформація про планування та проведення заходів забезпечення безпеки застосування військ
16. відомості про проведені інформаційно-психологічні операції, ті, що проводяться, а також плануються;
17. інформація, яка має на меті пропаганду або виправдання

- широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України;
- 18.інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по військових об'єктах (пунктах), якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі;
  - 19.інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури держави, якщо така інформація не розміщувалася органами державної влади України;
  - 20.інформація про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів;
  - 21.інформація про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань.
  - 22.інформація, яка може дозволити противнику встановити конкретне місце розміщення сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони;
  - 23.реєстраційні номери, прапори або інші позначки на озброєнні та військовій техніці іноземного виробництва, що надавалася у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів, які безпосередньо можуть свідчити про країну походження зразка озброєння та військової техніки;
  - 24.оприлюднення фото- або відеоматеріалів зі знищеними (ураженими, пошкодженими) зразками озброєння та військової техніки іноземного

виробництва, які надавалися у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів.

За публікацію таких матеріалів або матеріалів, що містять фрагменти заборонених пунктів, передбачене покарання – від 3 до 5 років позбавлення волі. Що передбачено частиною 1 статті 114-2 Кримінального кодексу України.

3.4. Безпека для журналістів

Робота журналіста у зонах конфлікту чи бойових дій часто є дуже складною та ризикованою. Тому варто дотримуватись елементарних правил безпеки,

1. Перед виїздом варто переконатись у наявності належних засобів захисту;
2. Перед виїздом варто вивчити місцеві умови та ситуацію, ретельно планувати маршрути та інформацію про можливі ризики;
3. Варто розробити план екстреного виїзду та навчитись користуватися екіпіруванням для евакуації у випадку негайної потреби;
4. Також необхідною є наявність надійного засобу зв'язку;

Також якісні поради надає на своїх ресурсах Інститут масової інформації України:

Порада 1. Передусім власна безпека

Порада 2. Вивчіть теорію

Порада 3. Регулярно тренуйтеся

Порада 4. Подбайте про комфорт

Порада 5. Зберіть аптечку

Порада 6. Не беріть до рук не своє

Порада 7. Працюйте з надійними людьми

Порада 8. Зважайте на зброю в руках

Порада 9. Не забувайте про заразність паніки

Порада 10. Ставте запитання

Порада 11. Плануйте небезпеку

3.5.Проблематика деокупованих територій у матеріалах українських ЗМІ

Для глибшого розуміння структури тем, які використовуються у матеріалах про деокупованих територій, був проведений моніторинг матеріалів на тему деокупації Херсонської області та життя у населених пунктах там.

Зокрема, у трьох великих українських виданнях «Українська правда», «Дзеркало тижня» та «Liga.net» було опубліковано 242 матеріали, присвячені життю у населених пунктах Херсонщини. Умовно, їх можна поділити на два періоди – кілька місяців після деокупації та період по сьогоднішній день.

У перший період найбільше матеріалів стосувалось життя міста у період окупації. Після – почали з'являтися інші теми, здебільшого – живі історії з життя волонтерів, малих підприємців, людей, які залишились у місті жити та працювати.

Найбільшою проблемою, яка постійно знаходиться у фокусі журналістів – є гуманітарна ситуація. Постійні обстріли Херсону є основною темою, через призму якої відкриваються і інші проблеми міста.

Слід також відзначити, що загальнополітичні видання рідко торкаються специфічних економічних або господарських проблем. І куди частіше – описують загальні.

Окремо, слід наголосити, що теми відновлення або відбудови – рідко коли займає передові шпальти українських ЗМІ. В переважній більшості такі теми виражені у коротких новинних формах, які мають на меті лише інформувати про факт появи або завершення певного проекту і, рідко коли, описують наслідки та переваги втілення у життя того чи іншого відбудовчого проекту.

ВИСНОВКИ

Журналістика та тема відновлення деокупованих територій є відповіддю на ту реальність, у якій живе Україна після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Питання та проблеми життя у населених пунктах, які існували у світі окупації та повернулись під контроль законної влади стали звичними для української журналістики на рівні політичних, проблемних та військових тематичних груп.

Українська журналістика чудово впоралась з емоційним періодом, показавши на всю країну та на весь світ радість українців, які чекали та дочекались визволення від окупації. Фільмування військових злочинів збройних сил Росії, створення щемливих історій про те, як прості люди носили в собі Україну весь цей час – це те, чому українська журналістика дуже добре навчилась за майже 10 років війни.

Основні проблеми виникають у іншому. На жаль, життя після деокупації – це нескінченний історичний процес, у якому емоції та радість досить швидко

закінчуються та замінюються реальністю життя у стані війни, обмеженістю ресурсів на відновлення та важкопрогнозованістю ситуації на фронті.

З цими проблемами українська журналістика не стикалась рівно у тій же мірі, з якими не стикалось з ними українське суспільство. Кейс доокупації населених пунктів на Донбасі – лише частково релевантний через короткотривалість окупації та обмежене використання під час війни там різної номенклатури озброєнь.

Тож журналістиці на деокупованих територіях частково не вистачає глибини висвітлення проблем та розуміння цілого спектру того, що має зробити і держава, і суспільство для прийняття цих територій в український простір як ментально, так і економічно.

Очевидно, що ця специфічна тема – буде мати свій розвиток. Адже з часом українські Збройні Сили визволять ще більше української землі. Що дасть можливість журналістам працювати на все нових та нових деокупованих територіях.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. У Криму люди зі зброєю захопили парламент і Раду міністрів. *Українська правда*. 27 лютого 2014 року
URL:: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/27/7016445/> (дата звернення: 04:12.2023)
2. Маріонеткова Рада Криму призначила референдум про входження в РФ на 16 березня. *Українська правда*. 6 березня 2014 року.
URL:: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/6/7017802/> (дата звернення: 04:12.2023)
3. Putin's 'Human Rights Council' Accidentally Posts Real Crimean Election Results. *Forbes*. 6 травня 2014 року.
URL:: <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-15-voted-for-annexation/?sh=3789d45f1727> (дата звернення: 01:12.2023)

4. Радбез ООН не визнає "референдум" у Криму. *Українська правда*. 7 березня 2014 року.
URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/7/7017978/> (дата звернення: 04:12.2023)
5. Генасамблея ООН підтримала територіальну цілісність України. *Українська правда*. 27 березня 2014 року.
URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/27/7020541/> (дата звернення: 03:12.2023)
6. Верховна Рада України ухвалила Закон "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України". *Інформаційне управління апарату Верховної Ради України*. 16 квітня 2014 року.
URL: <https://web.archive.org/web/20210924132545/https://iportal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/91559.html> (дата звернення: 01:12.2023)
7. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». *Верховна Рада України* 16 квітня 2014 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 02:12.2023)
8. У Харкові проросійські активісти продовжують мітинг перед будівлею ОДА. *Радіо Свобода*. 8 квітня 2014 року.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25325457.html> (дата звернення: 03:12.2023)
9. У Слов'янську СБУ і МВС захоплювали колишні «беркутівці» – джерело. *Радіо Свобода*. 12 квітня 2014 року.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25331011.html> (дата звернення: 04:12.2023)

10. РНБО розпочинає масштабну АТО із залученням Збройних Сил - Турчинов *Українська правда. 13 квітня 2014 року.*
URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/13/7022274/> (дата звернення: 02:12.2023)
11. Комплекс мер по выполнению Минских соглашений *OSCE.ORG 12 лютого 2015 року.*
URL: <https://web.archive.org/web/20150213142137/http://osce.org/ru/cio/140221?download=true> (дата звернення: 03:12.2023)
12. Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». *Верховна Рада України 17 березня 2015 року.*
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18#Text> (дата звернення: 04:12.2023)
13. Постанова Верховної Ради України «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями». *Верховна Рада України. 17 березня 2015 року.*
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-VIII#Text> (дата звернення: 02:12.2023)
14. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. *Верховна Рада України. 18 жовтня 1907 року.*
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 04:12.2023)
15. Поняття окупаційний режим у сучасному політичному дискурсі. Андрій Разметаєв. *European Political and Law Discourse, 2020. Ст.10-15*
16. Чим небезпечна ідея Штайнмаєра Україні, або Як деокупувати та реінтегрувати тимчасово окуповані території?.. *Українська правда. 18*

- жовтня 2019 року. Андрій Маммалига*
URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/10/18/7229370/> (дата звернення: 04:12.2023)
17. Місія та завдання Мінреінтеграції. *Міністерство реінтеграції України* –
URL: <https://minre.gov.ua/diyalnist/czili-ta-priorytety-strategichni-dokumenty-strategiya-czili-ta-priorytety/> (дата звернення: 02:12.2023)
18. Конференція з питань відновлення України (URC23), що пройшла в Лондоні 21-22 червня, є продовженням циклу заходів, які розпочалися в Лондоні в 2017 році як Міжнародна конференція з питань реформ в Україні (*Ukraine Reform Conference*). – URL: <https://ua.urchinternational.com/urc-2023-info> (дата звернення: 01:12.2023)
19. Accreditation/Акредитація. *Міністерство оборони України*.
URL: <https://www.mil.gov.ua/dlya-zmi/accreditation/akreditacziya.html> (дата звернення: 04:12.2023)
20. Reporters sans Frontieres <https://rsf.org/fr> (дата звернення: 04:12.2023)